

Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek

a regionális kutatások periodikus kiadványa, az észak-magyarországi regionális fejlesztés szakmai folyóirata

Megjelenik félévenként az Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány, a Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft. és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi- és Iparkamara támogatásával.

A folyóiratban megjelent tanulmányokat két független szakértő lektorálta és ajánlotta közlésre.

X. évfolyam 1. szám

www.strategiaifuzetek.hu

Felelős kiadó:

Prof.Dr. Kocziszky György
intézeti igazgató
Miskolci Egyetem Világ- és Regionális
Gazdaságtan Intézet, Miskolc

Szerkesztőség:

Észak-magyarországi
Regionális Kutatásokért Alapítvány
E-mail: emorka1@gmail.com
www.emorka.hu

A szerkesztő bizottság tagjai:

| | |
|---------------------------|---|
| Prof.Dr. Benedek József | (geográfus, egyetemi tanár, az MTA külső tagja, Babes-Bolyai Tudományegyetem Földrajztudományi Kar, Kolozsvár) |
| Bihall Tamás | (közgazdász, elnök, BAZ Megyei Kereskedelmi és Iparkamara) |
| Dr. Elekes Tibor | (geográfus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz Intézet) |
| Prof.Dr. Kerekes Sándor | (közgazdász, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar) |
| Prof.Dr. Kocziszky György | (közgazdász, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet) |
| Dr.habil Kotics József | (kulturális antropológus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar) |
| Prof.Dr. Vincze Mária | (közgazdász, nyugalmazott egyetemi tanár, Babes-Bolyai Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Kolozsvár) |

Főszerkesztő:

Dr.habil G.Fekete Éva (geográfus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar VRGI)

Szerkesztők:

Lipták Katalin (közgazdász, tudományos segédmunkatárs)
Siposné Dr. Nándori Eszter (közgazdász, egyetemi adjunktus)
Dr. Tóth Géza (geográfus, egyetemi docens)

Technikai szerkesztők:

Baksa Sára, Serdült Balázsné

Nyomdai munkák

MAXIMA CS-A
Nyomdai és Kereskedelmi
Szolgáltató Kft.

ISSN 1786-1594

Tartalomjegyzék / Contents

TANULMÁNYOK

| | |
|--|----|
| <i>Lux Gábor</i> | 4 |
| Az újraiparosítás lehetőségei: Fejlesztési együttműködés a periférián | |
| <i>Roncz Judit – Tóthné Szita Klára</i> | 14 |
| A barnamezős területek újrahasznosításának megítélése metaanalízis alapján, különös tekintettel az Észak-magyarországi régióra | |
| <i>Siskáné Dr. Szilasi Beáta - Szalontai Lajos - Vágó János</i> | 26 |
| Észak-Magyarország felhagyott bányászati területeinek hasznosítási lehetőségei | |
| <i>Dobák Judit</i> | 37 |
| A diósgyőri kohászat barnamezős területének fejlesztési lehetőségei | |

TÉNY-KÉP

| | |
|---|----|
| <i>Dabasi Halász Zsuzsanna</i> | 49 |
| A miskolci vasgyár területén kialakult barnamező munkaerőpiaci depressziójának vizsgálata | |
| <i>Fekszó Kinga</i> | 57 |
| „A tovatűnő ipar nyomában Miskolcon.” Adalékok a barnamezős területek munkaerőpiaci problémájának feltárásához. | |

MŰHELY

| | |
|--|----|
| <i>Bánhalmi Lilla – Biczó Gábor</i> | 63 |
| A barnamezős rehabilitáció és az örökség turizmus kapcsolata: nemzetközi tapasztalatok és a Digép esete | |
| <i>Hegyi-Kéri Ágnes</i> | 72 |
| Barnamezős fejlesztések költség-haszon vizsgálata | |
| Lehetőségek a helyi gazdaságfejlesztésben. Workshop, Gödöllő, 2012. november 29. (Farkas Tibor – Kassai Zsuzsanna) | 87 |
| „MARGÓ”: Felhívás helyi gazdaságfejlesztési esettanulmány készítő versenyen való részvételre | 93 |

KITEKINTŐ

| | |
|---|-----|
| <i>A. Nagy Júlia</i> | 94 |
| The role of city promotion in the regeneration of Manchester | |
| <i>Biczó Gábor</i> | 116 |
| A barnamezős beruházások szociokulturális háttere és jelentősége Észak-Amerikában | |
| <i>Summaries</i> | 125 |

Biczó Gábor

A barnamezős beruházások szociokulturális¹ háttere és jelentősége Észak-Amerikában

A tanulmány a barnamezős területek rehabilitációjának és revitalizációjának Észak–Amerikában kidolgozott elméleti, módszertani és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Az elemzés hangsúlyosan tárgyalja a barnamezős fejlesztésekben a szociokulturális feltételrendszer jelentőségének felismeréséhez vezető folyamatot, az interdiszciplináris közösségi szemléletű projektmunka sajátosságait.

Kulcsfogalmak: barnamező, alkalmazott antropológia, közösség-központú fejlesztés, lokális közösség

JEL-kód: R11, L78

A barnamezős területek korunk ipari és posztindusztriális társadalmaiban gyakran előforduló és önmagukban is komplex – ökológiai, gazdasági, társadalmi, jogi, közigazgatási – problémákkal terhelt színterek. Míg az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában a barnamezős színterek kezelésére korszerű interdiszciplináris szemléletű, az érintett szereplőket projektközösségekbe szervező protokoll és modell terjedt el, addig az egykori szocialista országok barnamezős örökségének kezelése többnyire esetleges képet tükröz. Álláspontunk szerint a rendelkezésre álló modellek tanulmányozása segíthet a fejlett rehabilitációs és revitalizációs kultúrával rendelkező országok tapasztalatainak adaptációjában.

A szociokulturális aspektus „felfedezése”

A barnamezős beruházások, az ezeken a területeken vagy környezetükben zajló fejlesztések komplex feladatrendszerként képeznek. A gazdasági, környezetvédelmi, jogi és nem utolsósorban technológiai kérdések mellett, manapság a nemzetközi gyakorlat tapasztalatai alapján a hasznosíthatóság alapösszefüggéseként jelenik meg a terület szociokulturális adottságainak értékelése.² Pontosabban, úgy tűnik, hogy a korszerű barnamezős projektek már a tervezés szintjén kalkulálnak a szociokulturális viszonyok rendszerével.

¹ A szociokulturális aspektus a modern társadalomtudományi antropológia fogalomhasználatában elterjedt összefüggés, ami arra utal, hogy a tudományterület történetének korábbi szakaszával ellentétben, – amikor a lokális közösségek társadalmi és kulturális sajátosságait egymástól elvonatkoztatva tanulmányozták – a két szempont egymást feltételező és kiegészítő értelemtartalma egyidejűleg vizsgálendő.

² Meg kell jegyeznünk, hogy a szociokulturális faktor jelentősége a barnamezős fejlesztések esetében az utóbbi évtizedben vált egyre jelentősebb tényezővé. Még a 2002-ben az Egyesült Államokban a téma mértékadó szakértője, Todd S. Davis által publikált, *Brownfields, A Comprehensive Guide to Redeveloping Contaminated Property* című átfogó művében sem jelöli meg külön a barnamezős fejlesztésekhez elvárható követelményként a lokális kulturális és társadalmi viszonyokra vonatkozó hiteles ismereteket. Davis a barnamezős fejlesztés részeként csak a jogi, környezeti, gazdasági, ingatlanügyi, biztosítási és a pénzügyi feltételrendszerre vonatkozó ismereteket nevezi meg tételesen. (Todd 2002, 5.)

A következőkben a barnamezős beruházások szociokulturális feltételrendszerének néhány fontosabb összefüggésére szeretnénk rámutatni az Amerikai Egyesült Államok példája, az itt keletkezett szakirodalom és a gyakorlat széleskörű tapasztalatai alapján. Az áttekintésben nem foglalkozunk a zöldmezős és barnamezős beruházások összevetésével, előnyeivel és hátrányaival, a kapcsolatos szerteágazó szakmai viták megállapításaival.³ Szándékunk kifejezetten annak az amerikai gyakorlatban elterjedő tendenciának a tudatosítására fókuszál, mely szerint a korszerű barnamezős beruházások a szociokulturális feltételrendszer sajátosságait az adott projekt sikeres megvalósításának a gazdasági, a környezetvédelmi, a jogi és nem utolsósorban a technológiai kritériumokkal azonos értékű faktoraként tartja számon.⁴

A barnamezős beruházások szociokulturális összefüggéseinek felfedezése lényegében egyidős a barnamező koncepcionális megfogalmazásával. Igaz az elhagyott ipari területek rehabilitációjának és újrahasznosításának programjában a társadalmi és kulturális feltételek értelmezése korábban csak kisebb súllyal jelent meg. Ennek oka, hogy az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában, ahol elsőként az elhagyott bányaművelési területek, valamint főként az eredetileg nehézipari tevékenységnek – például acélipar - teret biztosító helyek szanálása akut problémaként jelent meg, a megoldást elsősorban gazdasági és környezetvédelmi (egészségügyi) témaként kezelték. Az egyik első komplex projekt, ahol egy barnamezős beruházás tervezése során a társadalmi és kulturális feltételek értelmezése feltűnt, a Pittsburgh környéki acélipar szanálása és újrahasznosítása volt.

Közismert, hogy a Nagytavak környékén az 1930-as években kibontakozó „ipari forradalom” elsősorban a nehéziparra, azon belül is a vas- és acélgyártásra fókuszált. Pittsburgh és környéke az amerikai acélipar fellegrája, a nemzetgazdaság motorja volt: *"As U.S. Steel goes, so goes the nation."* – járta a mondás. A vízi és a vasúti szállítási rendszer kiépítése, az acélipar működtetéséhez kapcsolódó bányatevékenység, illetve berendezések komplexuma a térség gazdasági hanyatlását követően az 1970-80-as években Nyugat-Pennsylvania szinte egész területén gazdasági és környezeti problémákat vetett fel. A magukra hagyott ipari területek állagmegőrzése vagy környezetszennyezési tényezőként történő felszámolása óriási befektetést követelt, amely első megközelítésben nem megtérülő beruházásként, egyfajta kárelhárításként épült be mind a köztudatba, mind a kérdéssel foglalkozó szakemberek elképzeléseibe.

A rehabilitáció és az újrahasznosítás kérdésének társadalmi vetülete akkor nyert létjogosultságot, amikor a kritikus ipari területek regiszteréből nyilvánvalóvá vált, hogy Pittsburgh esetében ezek jelentős része a városhatáron belül, vagy annak közvetlen közelében található. A leépülő nehézipari struktúra és intézményrendszer kezelése a barnamezős beruházások vonatkozásában három alapvető összefüggésre világított rá.

Egyrészt, különbséget kell tenni az olyan elhagyott és környezetileg terhelt ipari területek között, amelyek közvetlen környezetében lakóközösségek és települések találhatóak, valamint az emberek által nem lakott térségek között. Másrészt, a lakott környezetű elhagyott ipari területek barnamezős újrafelújítása vagy újrahasznosítása a munkanélküliség és az ezzel járó lokális társadalmi krízishelyzet megoldásához történő hozzájárulás. Harmadrészt, amint erre Pittsburgh esete világosan rámutat, a barnamezős beruházások tapasztalatai az új lokális ipari fejlesztésekben közvetlenül hasznosítható ismeretek.

³ A barnamezős fejlesztések kérdését gyakran a zöldmezős beruházásokkal összefüggésben elemzi a szakirodalom. Az elsősorban környezetvédelmi és gazdaságossági szempontok mentén értelmező megközelítés bemutatása jelen áttekintésnek nem feladata.

⁴ A szociokulturális faktor jelentőségének felismerését jól tükrözi a vonatkozó publikációk számának növekedése, amelyek részben az esettanulmányok szintjén megvalósuló kvalitatív szemléletű gyakorlati értékű társadalomtudományi – alkalmazott antropológiai – vizsgálatok eredményeit is hasznosítják. Jól mutatja a szemléletváltást az érintett közösségek a fejlesztésekben játszott szerepére irányuló tudományos elemzések igénye. *„A barnamezős fejlesztésekben lényeges elmozdulás volt az, amikor felismerték, hogy a közösség a döntéshozatali folyamat fontos résztvevője.”* (Greinert 2007, 9. és 24-31.)

Összefoglalva, a fenti okok miatt nem véletlen, hogy a Pittsburgh-régió a barnamezős fejlesztések valóságos laboratóriumává vált, tulajdonképpen modellként szolgált a világ más pontjain végbemenő hasonló fejlesztési kísérletek számára (Dettore). A laboratórium-hasonlat azt is jelenti, hogy a tapasztalatok megalapozták a szociokulturális faktor kérdésének komplex kezelését preferáló szemlélet alapelveit. Ezek szerint a barnamezős fejlesztés az érintett lokális közösség társadalmi és kulturális feltételeit összetett módon, párhuzamosan érvényesülő és egymást erősítő tényezők rendszereként érinti. A következőkben a szociokulturális aspektus résztényezői és az ezzel foglalkozó szervezetek leírásával foglalkozunk.

Közösségi szempont a barnamezős fejlesztések koordinálásában érintett szervezetek protokolljaiban

Az Egyesült Államokban az elhagyott, leromlott állapotú és termelésből részlegesen vagy teljes mértékben kivont ipari területek kezelésének a szövetségi kormány által ellenőrzött és koordinált gyakorlata alakult ki napjainkra. A rendszer több lábon áll, ami elsősorban arra vezethető vissza, hogy a kontinensnyi országban becslések szerint 425000 barnamezős terület létezik.⁵ Strukturális, adminisztratív és logisztikai szempontból a hatalmas problémátömeget képező jelenség kezelésére több szervezet jött létre.

A *United States Environmental Protection Agency* (EPA) 1970-ben alakult meg a növekvő környezeti károk hatásainak kutatására, monitorozására, a probléma értelmezésére szolgáló sztenderdek kidolgozására, valamint a társadalom környezettudatosságának fejlesztésére. A hivatal 1995-ben bocsátotta útjára a barnamező programot, melynek kitüntetett célja volt, hogy az érintetteket minél komplexebb módon vonja be, tegye érdekeltté és anyagilag támogassa revitalizációs tevékenységükben. Az államok, a helyi közösségek, a területek tulajdonosai valamint minden érintett együttműködését támogató program eredményei kézzelfoghatóak. A rehabilitált területeken a befolyó adóbevételek, a foglalkoztatás, a lakosság egészségügyi mutató pozitív elmozdulást tükröznek. Ugyanakkor, az amerikai tapasztalatok arra utalnak, hogy az érintettek együttműködése bonyolult szervezőmunkát követelő tevékenység. A barnamezős fejlesztések szociokulturális hátterének kiemelkedő aspektusa éppen a szereplők viszonyainak, motivációinak és lehetőségeinek tisztázása, valamint közös érdekeltégi rendszerbeszervezése.

Az EPA 2006-ban az érintettek érdekeltégi mátrixa alapján két alapvető tézis függvényeként határozta meg a barnamezős fejlesztés sikerességét: (1) A barnamezős fejlesztések szereplőinek sztenderd azonosítása nem lehetséges, mivel minden szintér eltérő adottságokkal rendelkezik, ugyanakkor a tapasztalatok szerint minél több potenciális érintett bevonására kerül sor egy projektbe annál sikeresebb a megvalósulás. (2) Az első feltétel folyamánya, hogy minél több a fejlesztésben érintett szereplő, annál szigorúbb koordinációra van szükség a projektterv kivitelezésében, melynek központi eleme a közös projekt cél meghatározása.⁶ Ha az EPA érdekeltégi mátrix szerkezetét megvizsgáljuk, látható, hogy a szociokulturális aspektus, tehát a fejlesztésben közvetlenül érintett lokális közösség érdekeltégének komplex rendszere a barnamező- revitalizáció egyik központi szervezőelvévé nőtte ki magát.

⁵ Lásd National Brownfield Association. <http://www.brownfieldassociation.org/AboutUs/BrownfieldDefinition.aspx>. Becslések szerint a szennyezett területek reális értéke 2trillió USD.

⁶ Lásd részletesen Brownfields Solutions Series: Anatomy of a Brownfields Deal. EPA-560-F-06-245 http://www.epa.gov/brownfields/overview/anat_bf_redev_101106.pdf.

1. táblázat: A résztvevők érdekeltsége és szerepei⁷ / *The stakeholders' interests and roles*

| Résztvevő | Példa | Szerep | Érdekeltség |
|-------------------|--|---|---|
| tulajdonos | – | - tulajdon eladása vagy fejlesztése | - a terület környezeti szennyezettségének függvényében tisztességes ellenértéket kíván kapni |
| nyilvános szektor | - helyi önkormányzat - helyi közösségi csoportok - EPA támogatás kedvezményezettje | - a barnamezős terület újrafelújítása közösségi és gazdasági perspektívából | - érdekelt a projekt sikeres megvalósulásában, a szennyezett terület revitalizációjában, valamint a gazdasági vagy közösségi gyarapodásban - érdekelt lehet a barnamezős ingatlanra kivetett adóban, a megtermelt haszonban és az újrahaznosításban, amely tényezők „emelik” a közösség önképét |
| magánszektor | - befektető - kölcsönadó - fejlesztő - biztosító | - erőforrások biztosítása a barnamező újrafelújításához | - érdekelt a projekt sikeres megvalósulásában, a szennyezett terület revitalizációjában, valamint a gazdasági vagy közösségi gyarapodásban - érdekelt a befektetés megfelelő megtérülésében - potenciális érdekelt az adott ingatlan újrafelújításának egy a szomszédságban vagy a közösségben megvalósítható nagyobb volumenű újrafelújítási tervhez kapcsolásában |
| egyéb érintettek | - ügyvédek - környezetvédelmi konzultáns - állami és szövetségi adminisztráció | - technikai szabályozás vagy egyéb tanácsadás | - biztosítani akarja az ingatlan megtisztítását és biztonságát a megfelelő szintű használatra és/vagy újrahaznosításra - érdekelt abban, hogy a jövőbeni környezetvédelmi szempontoknak is megfeleljen az ingatlan |

Ha a szerepek és az érdekeltég közötti kapcsolat indoklása felől értelmezzük a fenti mátrixot, könnyen belátható, hogy a különböző tényezők közötti koherencia háttérben kitüntetett a barnamezős fejlesztésben érintett közösség érdekeltége. A barnamezős fejlesztés gazdasági, környezetvédelmi céljai és az ennek megvalósítását szolgáló technikai-technológiai feladatok rendszere lényegében a szociokulturális környezet, az aktuálisan érintett közösség érdekeinek alárendelt aspektusok. Az EPA protokoll szemléleti és értékrendbeli elvárásai szerint annak a magától értetődőnek tetsző, ám gyakran elfeledett célképzetnek kell helyt adni, mely szerint a

⁷ A Brownfields Solutions Series: Anatomy of a Brownfields Deal összeállítás alapján (EPA-560-F-06-245) nyomán készült táblázat. http://www.epa.gov/brownfields/overview/anat_bf_redev_101106.pdf.

barnamezős fejlesztés van a közösségért és nem a lokális szociokulturális közösség a fejlesztésért. A szemléleti fordulat lényege, hogy a barnamezős revitalizációs kultúra történetének korai időszakában kizárólag érvényes gazdasági és technológia-központú megközelítést felváltja a lokális közösségek komplex érdekeltsége felől történő problémakezelési gyakorlat.

Az Egyesült Államok (és részben Kanada) barnamezős fejlesztéseit az EPA mellett országos szinten koordináló másik jelentős szervezet a *National Brownfield Association* (NBA). A non profit szervezetet a társaság tagsága működteti, melynek célja a barnamezős területek fenntartható fejlesztése. Az NBA létrehozta a barnamezős fejlesztések a nyilvános szektorban és magánszektorban érintett szereplőinek hálózatát, amely magába foglalja az ingatlantulajdonosok, a befektetők, a fejlesztők, a kormányzati tisztségviselők, a választott hivatalnokok, az érintett lokális közösségek képviselőinek adatait. A társaság az alapvetően különböző társadalmi tényezők és eltérő érdekeltségi rendszerek közötti kapcsolat lehetőségéhez, illetve a fejlesztés alapját jelentő kooperációs képességhez nélkülözhetetlen érdekközösség bázisszempontjainak kidolgozásához járul hozzá. Hitvallásuk szerint tevékenységük három pillére az információ, a képzés és az esemény, amely tényezők összekapcsolása és az érintettek számára történő nyilvánvalóvá tétele mentén lehetséges az olyan bonyolult feladatok, mint az urbanizált környezetben található szennyezett ipari területek rehabilitációja. A fejlesztés a fenntartható közösségek kiépítésének célképzetét szolgálja.⁸

A szociokulturális feltételrendszer meghatározó szerepe az EPA és az NBA protokollban természetesen nem jelenti azt, hogy a fejlesztések gyakorlati megvalósítását szolgáló, technológiai, gazdasági, jogi és környezetvédelmi tényezők kevésbé fontos szerepet játszanának a revitalizációban mint korábban. Éppen ellenkezőleg, a lokális közösség szituatív adottságai és érdekeltsége mentén szervezett fejlesztési stratégia a megvalósításhoz nélkülözhetetlen minden a barnamezős revitalizációban szerephez jutó további tényező hatékonyságát csak fokozza.

Fejlesztésben érintett közösség, mint cselekvő szereplő

A szociokulturális faktor rendszerként felfogott értelmezése tehát a barnamezős fejlesztések intézményesülése során szervezült szempontrendszer, amely a barnamező problematikát társadalmi-gyakorlati kérdésként mutatja fel. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a barnamezős beruházások társadalmi és kulturális feltételeinek értelmezése nem kezelhető önmagában álló elvont alapkutatásként. Kizárólag az aktuális lokális szintér eseti viszonyai között értelmezhető összefüggés, melynek szerepét azonban nem szabad alulbecsülni (*Hollander, Kirkwood, Gold, 2010, 8.*). Bármely sikeres, korszerű barnamezős fejlesztés számot tart a szociokulturális feltételek szituatív analizésére. Sőt, a kortárs megközelítésben a barnamezős revitalizációban kiemelkedő jelentőségű tényezőként elismert szociokulturális aspektus általános katalizátora lehet a posztindusztriális városi környezet fejlesztésének (*Loures, Burley, 2012, 224-225.*).

Mivel minden barnamezős terület potenciális hasznosítása számos eseti minőségű változó függvénye – eredeti ipari tevékenység, környezeti terhelés mértéke, infrastruktúra állapota, terület jogi státusza stb. – melynek csak egyik eleme a szociokulturális faktor, ezért a fejlesztés széleskörűen tájékozott szakemberek képzését feltételezi. A fejlett barnamező-kultúrával rendelkező társadalmakban, mint az Egyesült Államokban is a szakemberképzés, a speciális tudással felvértezett munkaerő iránti igény a rehabilitációs és fejlesztési programokba bevont területek nagyságával egyenes arányban növekszik. Jellemző megoldás, hogy a potenciális munkaerő egy része az érintett területek közvetlen környezetében élő lakosságból rekrutálódik. Ily módon a barnamezős fejlesztés komplex társadalompolitikai célok szolgálatába állítható, hisz a revitalizációban érintett közösség így nem csupán „elszenvedője”, kvázi tárgya az életterét jelentő környezeti viszonyok átalakításának, de tevéleges közreműködő.

⁸ Lásd részletesen [National Brownfield Association http://www.brownfieldassociation.org/Default.aspx](http://www.brownfieldassociation.org/Default.aspx)

Jó példa erre a New-Yorkban megszervezett *Brownfield Internship Program*, melynek ki-fejezett célja, hogy helyi kötődésű fiatalokat vonjon be a szakemberképzésbe.⁹ A lokális identitásban rejlő lakóhelyi elkötelezettség valamint a környezeti feltételek fejlesztésének célja összekapcsolódik a szakképzett munkaerő képzésének programjával. Az egyetemistáknak és főiskolásoknak meghirdetett programba való jelentkezés előfeltétele, hogy a hallgató akkreditált New Yorkban működő intézmény hallgatója legyen és valamely a barnamezős fejlesztésben alkalmazható részdiszciplínát tanulja (hidrogeológus, környezetmérnök, környezetjogász, ingatlan-szakértő, fenntartható fejlődés stb.). A fenti felsorolásból jól látható, hogy a korszerű és komplex barnamezős fejlesztés a szociokulturális feltételrendszer adottságait összetett kérdésként kezeli. A munkaerő képzése, nevelése és az oktatási rendszer intézményi adottságainak összekapcsolása a helyben élő népesség tudatos érdekeltté tételével lényegében a gazdasági, környezeti és társadalompolitikai célok a lokális szinten történő összehangolását jelenti.

A barnamezős fejlesztések interdiszciplináris koherenciája, amint a probléma komplexitásából világosan következik, magas színvonalú és szervezeti szinten is megvalósuló összefogást kíván. A probléma kezelésével évtizedek óta foglalkozó társadalmakban, ahol a klasszikus nehézipari tevékenység hanyatlása ösztársadalmi problémává nőtte ki magát, természetes, hogy a barnamezős fejlesztések intézményi feltételrendszere is fejlett. Mint láttuk az Egyesült Államokban az NBA, mint az egyik olyan vezető nonprofit intézmény, amely a barnamezős beruházások országos szintű koordinációjával foglalkozik. A szervezet működésének köszönhető, hogy manapság a közösség társadalmi-kulturális érdekeltségrendszer figyelembetartása fontos szerepet játszik a középtávú projektek eredményeinek leírását tartalmazó ismertetőikben, beszámolóikban és a gazdasági és környezeti előnyök mellett mindig hangsúlyozzák a szociokulturális életvilág minőségében bekövetkezett fejlődés jelentőségét. Jól megfigyelhető mindez az Egyesült Államokban szélesebb körű nyilvánosságot kapott sikertörténet, a kaliforniai Emeryville területén megvalósult barnamezős fejlesztés eredményeinek disszeminációját szolgáló anyagokban.

A város két fő egységre tagolódó térszerkezete a hagyományos létesülési gyakorlatnak megfelelően eredetileg a központban felépült ipari városrészből és a környező lakóövezetből állt. Az 1960-as években a helyben meglepedett ipari üzemek – húsipar, festékküzem, vasmű – fokozatosan a tevékenység felszámolásába, vagy Emeryville-ből történő kiköltözésbe kezdtek. A városka gazdasági struktúrája átalakult, melyben egyre nagyobb szerepet kapott a kikötőipar és az ehhez kapcsolódó széles körű kereskedelmi tevékenység, illetve az 1980-as években a biotechnológiai ipar, amelyek alapvetően átalakították Emeryville képét. A város belterületén, a településközpontban az elhagyott ipari színterek súlyos gondként neheztedek a városvezetésre. A megtisztított és újrahasznosított térségben lakóövezeteket és kereskedelmi egységeket építettek ki párhuzamosan az új ipar, elsősorban a korábban említett biotechnológiai formájában. A *National Brownfield Association* igazgatója Emeryville sikertörténete kapcsán fogalmazta meg: „*A barnamező olyan mint a rák, ha gazdátlanul hagyjuk és az emberek a semmittevés stratégiáját követik, akkor növekszik, állandósuló mértékkel válik és lehúzza a gazdaságot.*” (Hara, 2003.)¹⁰ Emeryville barnamezős fejlesztése a város általános felértékelődését eredményezte és bizonyíték arra, hogy egy leromlott állapotú, környezeti károkkal terhelt és/vagy zavaros tulajdonviszonyokkal jellemezhető terület komplex rehabilitációja igazán csak a szociokulturális szempontok figyelembevételével lehet sikeres.

Kétségtelen, hogy a barnamezős fejlesztés humán-szociokulturális vetületének térnyerése Észak Amerikában a leginkább szembeszökő folyamat. Jelenleg még a kisebb lélekszámú Kanadában is, egy konzervatív becslés szerint, mintegy 30.000 barnamezős helyszínt tartanak nyilván, melyek jelentős része belvárosi övezetben vagy aktív vízbázis közelében található. Az akut probléma felszámolása nemzeti ügyé vált. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a helyi kezdemé-

⁹ Lásd New York City Brownfield Partnership Program http://www.nycbrownfieldpartnership.org//applications/Internship_Application.pdf

¹⁰ Lásd California Department of Toxic Substances Control. <http://dtsc.ca.gov/Emeryville.cfm>

nyezés, a lokális gazdasági és adminisztratív elit az életminőség javításának esélyével minden esetben törekszik a helyi közösség megnyerésére, ami Kanadában a központi költségvetési támogatásnak előfeltétele.

A komplex barnamezős fejlesztés, mint a szociokulturális feltételrendszer, *nota bene* közösségfejlesztés másik kiváló példája az Erie-tó partján fekvő Port Colborne esete. A Niagara közelében (kb. 30 km légvonalban) található 18.000 lakosú település fokozott környezeti érzékenyséű hely. A város múltja és jelene elválaszthatatlan iparfejlődésének történetétől, ami észak-amerikai viszonylatban cseppet sem kivételes. Az Erie-tó és az Ontario-tó között 1833-ra megépülő csatorna a települést előnytelenül két részre vágta ugyan, de a 19. század első harmadában a hajózási és kereskedelmi szolgáltatásoknak köszönhetően Port Colborne lassú fejlődésnek indult. A 20. század elején a Kanada és az Egyesült Államok határvidékén, különösen a Nagytavak övezetében végbement robbanásszerű iparfejlődés Port Colborne arculatán is marandó nyomot hagyott. A világ egyik legnagyobb malomipari központja jött itt létre, jelentős cementipar és nikkeltölgőzolat fejlődött ki. A városka ipari reneszánsza, amint ez általánosan jellemző volt az 1960-as évek közepén fokozatos hanyatlásnak indult. A hátrahagyott barnamezős területek a helyi közösség életminősége és a szélesebb körű környezeti katasztrófaveszély miatt rehabilitációra szorulnak.

A probléma komplex jellegének felismerése eredményezte, hogy 2009 novemberére elkészült a város *Barnamezős stratégia és közösségfejlesztési tervzet* címmel nyilvánosságra hozott programja.¹¹ Az anyag a városban 38 konkrét barnamezős helyszínt határoz meg, melyeket egyfelől a város szempontjából általános környezeti, gazdasági és társadalmi problémaként értelmez, másfelől egyenként, a szituatív sajátosságok figyelembe vételével tematizál.¹² A tervzet a szociokulturális faktor problémáját a környezeti és gazdasági aspektusokkal egyenrangú tényezőként határozza meg. A barnamező a normális közösségi-társadalmi viszonyokat veszélyeztető jelenség.

*„Társadalmi szempontból a barnamezős területek vonzzák a vandálokot, szemétkerakók és más törvénytelen tevékenységek helyszínei, ami ártalmas hatást gyakorol a városra, hozzájárul a lakókörnyezet és a munkaövezet hanyatlásához, negatívan befolyásolja a közösség életminőségét.”*¹³

Port Colborne története valamint az elmúlt évek sikeres fejlesztései bizonyítják, hogy a lakóövezettel érintkező barnamezős beruházások esetében a szociokulturális aspektusok nem megkerülhetőek. A lokális közösségekre gyakorolt pozitív hatásokat Kanadában tucatnyi helyszín esetében összegezték és a barnamezős fejlesztés szociokulturális viszonyokra gyakorolt hatását az általános alapelvek szintjén is megfogalmazták:¹⁴

- a lakókörnyezet, a munkaövezet és a belváros revitalizálása,
- a városi környezet esztétikai minőségének javítása,
- megfizethető lakásépítési lehetőség biztosítása,
- pihenő és nyilvános terek kialakítása,
- javuló közbiztonság,
- a közösségi részvétel és a polgári öntudat érzetének növekedése.

¹¹ Lásd City of Colborne. Brownfield Strategy and Community Improvement Plan. RCI Consulting GSP Group Inc. Hatch Ltd. 2009. <http://www.portcolborne.com/fileBin/library/9bc05df6c43d069882791451d43c0443.pdf>

¹² Im. 6.

¹³ Uo.

¹⁴ Vö. Cleaning Up the Past, Building the Future. A National Brownfield Strategy for Canada. National Roundtable on the Environment and the Economy, 2003. <http://www.nrtee-trnee.com/eng/publications/brownfield-redevelopment-strategy/NRTEE-Brownfield-Redevelopment-Strategy.pdf>

A Port Colborne projekt részleteitől – a megvalósítás szükségleteinek meghatározása, a nehézségek azonosítása, ütemezés stb. – elvonatkoztatva feltűnő, hogy a barnamezős fejlesztés minden lépése kalkulál a szociokulturális feltételrendszer összefüggéseivel. Figyelemreméltó továbbá, hogy a közösség a tervezet szándékai szerint egyidejűleg részben tárgya, részben cselekvő alanya a megvalósításnak. Összefoglalva, a korszerű projektek a nemzetközi szakirodalom tapasztalatai alapján az érintett közösséget mindenütt párhuzamosan kezelik a fejlesztés eredményeként potenciálisan kedvezményezett csoportként, illetve a fejlesztésben közreműködő tevéleges aktorként. A részletezett összefüggések felismerése vezetett ahhoz, hogy az Egyesült Államokban sikerült kidolgozni a közösség-központú barnamezős fejlesztés általános protokollját.

A közösség-központú barnamezős fejlesztés általános protokollja

A létező szttenderdek között a téma egyik legkomplexebb leírását és elemzését 2010-ben három szervezet kutatóinak közreműködésével állították össze.¹⁵ A tervezési útmutató világos és példákkal alátámasztott átfogó szakmai anyag, amely módszertani-szervezési szempontból vizsgálja, hogy melyek a barnamezős rehabilitáció ötletétől a megvalósításig vezető legfontosabb közösségszervezési lépések. A „közösség” központú barnamezős fejlesztés jelentéstartalmának meghatározása első pillantásra talán félreértésekre is okot adhat, ám a koncepció egyértelmű eligazítása világos.

Angolul, a *Community-Based Brownfield Redevelopment* összefüggésben, a közösség fogalma minden érdekelt és a fejlesztésben érintett szereplő *ad hoc* szerveződéseként értelmezendő. Ezek szerint a barnamezős ingatlan közvetlen környezetében vagy a fejlesztés célterületének szomszédságában élő lokális közösség fogalma, a lakókörnyezet polgárai a tágabb értelemben vett együttműködési közösség részét képezik. Másként fogalmazva, a befektetőtől a tulajdonoson keresztül a jogászig vagy az érintett lakóközösség polgáráig a közösség fogalma ebben a szélesebb összefüggésben a fejlesztésben érintett szereplők teljes spektrumát jelöli.

Ugyanakkor, a közösség-alapú fejlesztés általános protokollja szerint minden projekt esetében két alapvető törvényszerűséget a szervezőmunka elemi tényezőjeként kell felismerni. Egyrészt, *„Minden barnamező különböző. Ezért fizikai jellemzői, története, közösség-dinamikája, fekvése, szennyezettsége, tulajdonlása és pénzügyi állapota mind szerepet játszik abban, hogy miként kell újrafeljeszteni.”*¹⁶ Másrészt és a fentiekből következik, hogy a „közösség” ebben a szélesebb kontextusban értelmezett szereplőit tekintve ugyan *ad hoc* szerveződés, ám az újrafeljesztés komplex feladatrendszeréből levezethető együttműködés kényszere, valamint a gyakran divergáló érdekek összehangolása komoly és tudatos szervezettséget követel. Ugyanakkor, a barnamezős fejlesztési „közösség” működését meghatározó legalapvetőbb cél, hogy a közvetlenül érintett helyi lakóközösség, azaz társadalmi környezet érdekeinek függvényeként jutassa érvényre a gazdasági, a környezetvédelmi stb. terveket. A protokoll ajánlásai szerint a fejlesztésben érintett szereplők a tervezési szakaszban kell, hogy világosan és irányadó szempontként rögzítsék és képviseljék az érintett társadalmi közösség érdekeltiségét, illetve ezen elvek mentén hangolják össze tevékenységüket.

Jelen áttekintésben nem szükséges az Egyesült Államokban hosszú folyamat eredményeként kialakult közösség-alapú barnamezős fejlesztési protokoll további részletezése. Arra azonban mindenképpen utalnunk kell, hogy a barnamező az ipari-technológiai modernizáció olyan öröksége, melynek kezelése egyfajta és részben szolidaritás-elvű együttműködési kultúrát feltételez. Magyarán, a barnamező-problematika, legalábbis a rendelkezésre álló bő nyolc évtizednyi

¹⁵ Az *American Planning Association*, a *Bethel New Life Inc.* és a *Center for Public Environmental Oversight* szakértőinek közreműködésével megalkotott Emily Rice (ed.) *Creating Community-Based Brownfield Redevelopment Strategies* a téma talán legkorszerűbb összegzése. Lásd <http://www.planning.org/research/brownfields/pdf/brownfieldsguide.pdf>

¹⁶ *im.* 9.

amerikai tapasztalatok szerint holisztikus megközelítést követel, melynek a szociokulturális dimenzió alapvető tartópillére.

Összegezve, kijelenthető, hogy az észak-amerikai tapasztalatok, bár a társadalmi feltételrendszer alapvetően különbözik, mégis, az elmúlt évtizedekben kifejlődő barnamezős rehabilitációs és revitalizációs kultúra alapértékeit, a közösség-központú fejlesztési protokoll elveit tekintve számos adaptálható és követésre méltó példát kínál a hazai viszonyok előmozdítására. Az elemzésből világosan következik, hogy a magyarországi barnamezős színterek sikeres fejlesztése a téma egypólusú (technológiai és/vagy környezetvédelmi) megközelítése helyett az interdiszciplináris szemléletű, a fejlesztési közösség érdekeltségi viszonyainak elemzésére épülő széleskörű kooperációra támaszkodhat.

Felhasznált irodalom

- Davis, Todd S.: *Brownfields, A Comprehensive Guide to Redeveloping Contaminated Property*. Chicago. American Bar Association, 2002.
- Greiner, Suzanne L.: *Public participation in brownfield redevelopment: An exploratory case study*. New York. State University of New York College of Environmental Science and Forestry. Landscape Architecture, 2007.
- Hollander, Justin B.; Kirkwood, Niall G.; Gold, Julia L.: *Principles of Brownfield regeneration*. Washington. Island Press, 2010.
- Loures, Luís; Burley, John: *Post-Industrial Land Transformation – An Approach to Sociocultural Aspects as Catalysts for Urban Redevelopment*. in: Jaroslav Burian (ed.) *Advances in Spatial Planning*. Rijeka. InTech, 2012.
- Hara, Dan: *Market Failures and The Optimal Use of Brownfield Redevelopment Policy Instruments*. National Brownfields Redevelopment Strategy. National Round Table on The Environment and the Economy, Canadian Economics Association 37th Annual Meeting, 2003.

Elektronikus forrás (utoljára letöltve 2013. február 13.):

- Dettore, Jerome N.: *Brownfield Development in Pittsburgh*
<http://www.pittsburghgreenstory.org/html/brownfields.html>
- National Brownfield Association.
<http://www.brownfieldassociation.org/AboutUs/BrownfieldDefinition.aspx>
- Brownfields Solutions Series: *Anatomy of a Brownfields Deal*. EPA-560-F-06-245
http://www.epa.gov/brownfields/overview/anat_bf_redev_101106.pdf
- National Brownfield Association <http://www.brownfieldassociation.org/Default.aspx>
- New York City Brownfield Partnership Program
http://www.nycbrownfieldpartnership.org/applications/Internship_Application.pdf
- California Department of Toxic Substances Control. <http://dtsc.ca.gov/Emeryville.cfm>
- City of Colborne. *Brownfield Strategy and Community Improvement Plan*. RCI Consulting GSP Group Inc. | Hatch Ltd. 2009.
<http://www.portcolborne.com/fileBin/library/9bc05df6c43d069882791451d43c0443.pdf>
- Cleaning Up the Past, Building the Future. A National Brownfield Strategy for Canada*. National Roundtable on the Environment and the Economy, 2003. <http://www.nrtee-trnee.com/eng/publications/brownfield-redevelopment-strategy/NRTEE-Brownfield-Redevelopment-Strategy.pdf>
- Rice, Emily (ed.) *Creating Community-Based Brownfield Redevelopment Strategies*.
<http://www.planning.org/research/brownfields/pdf/brownfieldsguide.pdf>